

Wijzer in ontwikkelingsstoornissen

EEN OVERZICHT VAN THEORIE EN PRAKTIJK

Séverine Van De Voorde

Acco Leuven / Den Haag

Eerste editie: 2016 (ISBN 978-94-6292-743-8)
Volledig herziene tweede editie: 2020

Gepubliceerd door
Uitgeverij Acco, Blijde Inkomststraat 22, 3000 Leuven, België
E-mail: uitgeverij@acco.be – Website: www.acco.be

Voor Nederland:
Acco Nederland, Westvlietweg 67 F, 2495 AA Den Haag, Nederland
E-mail: info@uitgeverijacco.nl – Website: www.acco.nl

Omslagontwerp: www.frisco-ontwerpbureau.be
Omslagillustratie: Laura De La Marche
Zetwerk: Carius Group

© 2020 by Acco (Academische Coöperatieve Vennootschap cvba), Leuven (België)
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever heeft geprobeerd alle rechthebbenden voor het copyright op te sporen. Mogelijk is dat niet overal gelukt. Wie toch denkt rechten te kunnen doen gelden, kan contact opnemen met de uitgever.

D/2020/0543/218

NUR 848

ISBN 978-94-6379-867-9

Inhoud

Inhoud	5
Woord vooraf	11
1. Wat zijn ontwikkelingsstoornissen?	13
1.1 Terminologie en afbakening	14
1.1.1 Definitie	14
1.1.2 Soorten	15
1.1.3 Criteria stoornis	17
1.1.4 Secundaire kenmerken	18
1.2 Denkkaders	21
1.2.1 Inleiding	21
1.2.2 Het BEM-model: een visie op het <i>ontstaan</i> van een ontwikkelingsstoornis	22
1.2.3 Het ICF-model: een visie op het <i>functioneren</i> met een ontwikkelingsstoornis	26
1.2.4 Risico- en beschermende factoren	30
2. Diagnostiek en begeleiding bij ontwikkelingsstoornissen	33
2.1 Inleiding	34
2.2 Soorten diagnostiek	35
2.2.1 Onderkende, verklarende en handelingsgerichte diagnostiek	36
2.2.2 Screening, diagnostisch onderzoek en assessment	38
2.3 Instrumenten voor diagnostiek	40
2.3.1 Screeningsinstrumenten	40
2.3.2 Diagnostische instrumenten	42
2.3.3 Assessmentinstrumenten	43
2.4 Aandachtspunten bij diagnostiek	46
2.4.1 Comorbiditeit en dubbeldiagnoses	46
2.4.2 Differentiaaldiagnostiek	47
2.4.3 Multidisciplinair en multimodaal	48
2.4.4 Over- en onderdiagnosticering	49
2.5 Diagnostisch proces bij een ontwikkelingsstoornis	50
2.5.1 Verkenningsfase	52
2.5.2 Strategiefase	53

2.5.3	Onderzoeksfase	53
2.5.4	Integratiefase	54
2.5.5	Adviesfase	54
2.6	Begeleidingsopties	54
2.6.1	Farmacotherapie	54
2.6.2	Functietraining	55
2.6.3	Vaardigheidstraining	55
2.6.4	Psychosociale begeleiding	55
2.6.5	Psycho-educatie	56
2.6.6	Aanpassingen aan de sociale en fysieke context	57
2.7	Instanties voor diagnostiek in Vlaanderen	60
2.7.1	Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB)	60
2.7.2	Centrum voor Ambulante Revalidatie (CAR)	60
2.7.3	Centrum voor Ontwikkelingsstoornissen (COS)	61
2.7.4	Referentiecentrum Autismespectrumstoornissen (RCA)	61
2.7.5	Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg (CGG)	62
2.7.6	Multidisciplinaire privépraktijk	62
2.7.7	Residentiële centra	62
2.8	Instanties voor behandeling in Vlaanderen	62
3.	Verstandelijke ontwikkelingsstoornis	65
3.1	Inleiding	66
3.2	Kenmerken	67
3.2.1	Primaire gedragskenmerken	67
3.2.2	Fenotypes	69
3.2.3	Secundaire gedragskenmerken	72
3.2.4	Neuropsychologische kenmerken	73
3.2.5	Prevalentie en comorbiditeit	73
3.2.6	Beloop en prognose	75
3.2.7	Etiologie	76
3.3	Diagnostiek	78
3.3.1	Onderkennende diagnostiek	78
3.3.2	Verklarende diagnostiek	83
3.3.3	Handelingsgerichte diagnostiek	83
3.3.4	Diagnostisch proces: overzicht	85
3.4	Begeleiding	87
3.4.1	Inleiding	87
3.4.2	Farmacotherapie en andere medische behandelingen	88
3.4.3	Functietraining	88
3.4.4	Vaardigheidstraining	89
3.4.5	Psychosociale begeleiding	89
3.4.6	Aanpassingen aan de sociale en fysieke context	90
3.4.7	Tips voor ouders en leerkrachten	92

4.	Communicatiestoornissen	95
4.1	Inleiding	96
4.2	Kenmerken	97
4.2.1	Primaire gedragskenmerken	97
4.2.2	Fenotypes	103
4.2.3	Secundaire gedragskenmerken	103
4.2.4	Neuropsychologische kenmerken	104
4.2.5	Prevalentie en comorbiditeit	105
4.2.6	Beloop en prognose	105
4.2.7	Etiologie	106
4.3	Diagnostiek	107
4.3.1	Onderkennende diagnostiek	107
4.3.2	Verklarende diagnostiek	116
4.3.3	Handelingsgerichte diagnostiek	116
4.3.4	Diagnostisch proces: overzicht	118
4.4	Begeleiding	119
4.4.1	Inleiding	119
4.4.2	Farmacotherapie	120
4.4.3	Functietraining	120
4.4.4	Vaardigheidstraining	120
4.4.5	Psychosociale begeleiding	121
4.4.6	Aanpassingen aan de sociale en fysieke context	122
4.4.7	Tips voor ouders en leerkrachten	125
5.	Autismespectrumstoornis	127
5.1	Inleiding	128
5.2	Kenmerken	129
5.2.1	Primaire gedragskenmerken	129
5.2.2	Fenotypes	132
5.2.3	Secundaire gedragskenmerken	134
5.2.4	Neuropsychologische kenmerken	135
5.2.5	Prevalentie en comorbiditeit	137
5.2.6	Beloop en prognose	137
5.2.7	Etiologie	138
5.3	Diagnostiek	139
5.3.1	Onderkennende diagnostiek	139
5.3.2	Verklarende diagnostiek	146
5.3.3	Handelingsgerichte diagnostiek	147
5.3.4	Diagnostisch proces: overzicht	148
5.4	Begeleiding	150
5.4.1	Inleiding	150
5.4.2	Farmacotherapie	150
5.4.3	Functietraining	151

5.4.4	Vaardigheidstraining	151
5.4.5	Psychosociale begeleiding	152
5.4.6	Aanpassingen aan de sociale en fysieke context	153
5.4.7	Tips voor ouders en leerkrachten	156
6.	Aandachtsdeficiëntie-/hyperactiviteitsstoornis	159
6.1	Inleiding	160
6.2	Kenmerken	161
6.2.1	Primaire gedragskenmerken	161
6.2.2	Fenotypes	163
6.2.3	Secundaire gedragskenmerken	163
6.2.4	Neuropsychologische kenmerken	165
6.2.5	Prevalentie en comorbiditeit	166
6.2.6	Beloop en prognose	167
6.2.7	Etiologie	169
6.3	Diagnostiek	172
6.3.1	Onderkennende diagnostiek	172
6.3.2	Verklarende diagnostiek	178
6.3.3	Handelingsgerichte diagnostiek	179
6.3.4	Diagnostisch proces: overzicht	180
6.4	Begeleiding	181
6.4.1	Inleiding	181
6.4.2	Farmacotherapie	182
6.4.3	Functietraining	183
6.4.4	Vaardigheidstraining	183
6.4.5	Psychosociale begeleiding	184
6.4.6	Aanpassingen aan de sociale en fysieke context	185
6.4.7	Tips voor ouders en leerkrachten	187
7.	Leerstoornissen	191
7.1	Inleiding	192
7.2	Kenmerken van dyslexie	193
7.2.1	Definitie	193
7.2.2	Primaire gedragskenmerken	194
7.2.3	Fenotypes	195
7.2.4	Secundaire gedragskenmerken	196
7.2.5	Neuropsychologische kenmerken	197
7.2.6	Prevalentie en comorbiditeit	198
7.2.7	Beloop en prognose	199
7.2.8	Etiologie	199
7.3	Kenmerken van dyscalculie	200
7.3.1	Definitie	200
7.3.2	Primaire gedragskenmerken	201

7.3.3	Fenotypes	202
7.3.4	Secundaire gedragskenmerken	203
7.3.5	Neuropsychologische kenmerken	203
7.3.6	Prevalentie en comorbiditeit	204
7.3.7	Beloop en prognose	204
7.3.8	Etiologie	205
7.4	Diagnostiek bij leerstoornissen	207
7.4.1	Onderkennende diagnostiek	207
7.4.2	Verklarende diagnostiek	215
7.4.3	Handelingsgerichte diagnostiek	215
7.4.4	Diagnostisch proces: overzicht	217
7.5	Begeleiding bij leerstoornissen	219
7.5.1	Inleiding	219
7.5.2	Farmacotherapie	219
7.5.3	Functietraining	219
7.5.4	Vaardigheidstraining	220
7.5.5	Psychosociale begeleiding	221
7.5.6	Aanpassingen aan de sociale en fysieke context	222
7.5.7	Tips voor ouders en leerkrachten	224
8.	Coördinatieontwikkelingsstoornis	227
8.1	Inleiding	228
8.2	Kenmerken	228
8.2.1	Primaire gedragskenmerken	228
8.2.2	Fenotypes	232
8.2.3	Secundaire gedragskenmerken	232
8.2.4	Neuropsychologische kenmerken	233
8.2.5	Prevalentie en comorbiditeit	234
8.2.6	Beloop en prognose	234
8.2.7	Etiologie	235
8.3	Diagnostiek	236
8.3.1	Onderkennende diagnostiek	236
8.3.2	Verklarende diagnostiek	240
8.3.3	Handelingsgerichte diagnostiek	241
8.3.4	Diagnostisch proces: overzicht	242
8.4	Begeleiding	244
8.4.1	Inleiding	244
8.4.2	Farmacotherapie	245
8.4.3	Functietraining	245
8.4.4	Vaardigheidstraining	245
8.4.5	Psychosociale begeleiding	247
8.4.6	Aanpassingen aan de sociale en fysieke context	247
8.4.7	Tips voor ouders en leerkrachten	249

9. Ticstoornissen	251
9.1 Inleiding	252
9.2 Kenmerken	252
9.2.1 Primaire gedragskenmerken	252
9.2.2 Fenotypes	256
9.2.3 Secundaire gedragskenmerken	256
9.2.4 Neuropsychologische kenmerken	257
9.2.5 Prevalentie en comorbiditeit	258
9.2.6 Beloop en prognose	259
9.2.7 Etiologie	260
9.3 Diagnostiek	261
9.3.1 Onderkennende diagnostiek	261
9.3.2 Verklarende diagnostiek	265
9.3.3 Handelingsgerichte diagnostiek	265
9.3.4 Diagnostisch proces: overzicht	266
9.4 Begeleiding	268
9.4.1 Inleiding	268
9.4.2 Farmacotherapie	268
9.4.3 Functietraining	269
9.4.4 Vaardigheidstraining	269
9.4.5 Psychosociale begeleiding	269
9.4.6 Aanpassingen aan de sociale en fysieke context	270
9.4.7 Tips voor ouders en leerkrachten	271
10. Hoogbegaafdheid	273
10.1 Inleiding	274
10.2 Terminologie	274
10.3 Primaire kenmerken	275
10.4 Secundaire kenmerken	277
10.5 Hoogbegaafdheid en ontwikkelingsstoornissen	282
10.5.1 Differentiaaldiagnoses	282
10.5.2 Comorbiditeit	283
10.6 Diagnostiek	283
10.7 Begeleiding	284
10.7.1 Overzicht van de opties	284
10.7.2 Aanpassen van het onderwijsaanbod	285
10.7.3 Tips voor ouders en leerkrachten	286
Afkortingen	289
Literatuur	291

Woord vooraf

Er zijn al heel wat (hand)boeken verschenen over psychische aandoeningen bij kinderen en jongeren, maar die zijn heel breed en daardoor soms weinig diepgaand. Daarnaast zijn er ook een aantal werken die wel voldoende diepgang bieden, maar zich dan uitsluitend richten op één ontwikkelingsstoornis (bijvoorbeeld: ADHD, ASS, dyscalculie). Dit boek focust specifiek op de neurobiologische ontwikkelingsstoornissen waarbij wordt gestreefd naar een evenwichtige combinatie van voldoende theoretische diepgang en praktische handvatten voor professionals en ouders/leerkrachten. Daarbij worden de indeling, de definities en de criteria gevolgd zoals gepresenteerd in de meest recente versie van de DSM, de DSM-5.

De focus ligt op de kenmerken, de diagnostiek en de begeleiding van ontwikkelingsstoornissen bij kinderen van lagereschoolleeftijd omdat de symptomen meestal in deze periode voor het eerst opduiken. Toch wordt er ook kort stilgestaan bij de kenmerken op (jong)volwassen leeftijd omdat meer en meer duidelijk wordt dat ontwikkelingsstoornissen niet overgaan zodra men volwassen is en dat sommigen pas op latere leeftijd een diagnose krijgen.

Er wordt gestart met twee inleidende hoofdstukken waarin de basisbegrippen die doorheen dit boek telkens terugkomen worden uitgelegd. Het is aan te raden deze hoofdstukken als eerste door te nemen omdat de gebruikte terminologie in de volgende hoofdstukken niet meer in detail wordt toegelicht.

Daarna volgen zeven hoofdstukken waarbij telkens één ontwikkelingsstoornis onder de loep wordt genomen. Deze hoofdstukken volgen steeds dezelfde structuur. Het eerste deel behandelt de kenmerken van de stoornis, waarbij achtereenvolgens aan bod komt: primaire gedragskenmerken, fenotypes, secundaire (i.e. bijkomende) gedragskenmerken, neuropsychologische kenmerken, prevalentie (i.e. hoe vaak komt het voor?) en comorbiditeit (i.e. waarmee komt het vaak samen voor?), beloop en prognose (i.e. hoe evolueert het en wat kunnen we verwachten?), en etiologie (i.e. wat zijn de oorzaken?). Het tweede deel van elk hoofdstuk gaat in op het diagnostisch proces, de DSM-criteria en de meest gebruikte diagnostische instrumenten om de betreffende stoornis vast te stellen. Een goede wetenschappelijke diagnostiek is een belangrijke voorwaarde voor het opzetten van effectieve interventies. Er wordt daarbij ingegaan op onderkende diagnostiek als belangrijk onderdeel van de handelingsgerichte diagnostiek. Het derde deel geeft telkens een beknopt overzicht van de mogelijkheden die er zijn op vlak van begeleiding in de ruime zin van het woord. Daarbij wordt ook stilgestaan bij een aantal bruikbare tips voor de omgeving.

Het laatste hoofdstuk besteedt aandacht aan de kenmerken van hoogbegaafdheid en hoogsensitiviteit omdat de aanwezigheid ervan de diagnostiek van ontwikkelingsstoornissen kan bemoeilijken. Enerzijds zijn beide eigenschappen soms moeilijk te onderscheiden van bepaalde symptomen van een aantal ontwikkelingsstoornissen.

Anderzijds is het mogelijk dat wanneer een ontwikkelingsstoornis samen met één van deze kenmerken voorkomt, ze elkaars aanwezigheid camoufleren, waardoor er geen of een verkeerde/onvolledige diagnose wordt gesteld en het kind niet de begeleiding krijgt die het nodig heeft.

Om de leesbaarheid van de tekst te verhogen wordt gesproken over ‘kind’ wanneer bedoeld wordt ‘kind of jongere/jeugdige’ en over ‘hij’ wanneer bedoeld wordt ‘hij of zij’.

Dit boek kan worden gebruikt als handboek in alle opleidingen die aandacht besteden aan ontwikkelingsstoornissen. Daarnaast kan het een handig naslagwerk zijn voor professionals die in het brede werkveld van onderwijs en gezondheidszorg met kinderen en jongeren in contact komen. Tot slot kan het worden gelezen door ouders en leerkrachten van kinderen met een ontwikkelingsstoornis die zich theoretisch verder willen verdiepen dan wat in de bestaande populaire literatuur wordt opgenomen.

Een aantal mensen wil ik graag bijzonder bedanken voor hun waardevolle bedenkingen en suggesties: prof. dr. Annemie Desoete, prof. dr. Herbert Roeyers, prof. dr. Hilde Van Waelvelde en dr. Evelien D’haeseleer. Mijn man, dochter, familie en vrienden ben ik onnoemelijk dankbaar voor hun onvoorwaardelijke steun en eindeloze geduld.

Séverine Van De Voorde

